

Præstø Lokalhistorie

Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk
Forening for Præstø
24 årgang — Nr. 3. — september 2014

Indhold

Arrangementer	s.3
1. Verdenskrig, Danmark og Præstø af Hans C. Thomsen	s. 5
Bestyrelser	s. 35

Udgiver: Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Lindevej 45, Præstø 4720.

Tlf.: 5536 3109. E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

&

Præstø Lokalhistorisk Forening. Formand Dorte Worsøe, Faksevej 8, Præstø

Tlf.: 5599 3724. E-mail: lystskovhuset8@mail.dk

Redaktion: Hans Chr. Thomsen Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494,

E-mail: hctka@mail.dk

Dorte Worsøe, Faksevej 8, 4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.

E-mail: lystskovhuset8@gmail.com

Forsidefoto: .

Bagsidefoto:

Præstø Lokalhistorie udkommer 4 gange årligt, og dækker Præstø sogn og landsogn, Beldringe, Baarse, Skibinge, Allerslev og Jungshoved

Medlemskab af Lokalhistorisk Forening koster årligt 100 kr. for enlige og 150 for ægtepar. Indmeldelse kan ske hos Søren Jørgensen. Lindevej 44 1. 4720. Præstø. Tlf.: 5599 2080. E-mail.: sorenerikjorgensen@gmail.com

Tryk: Nordfalsters Bogtrykkeri . ISSN: 1903-0886

Arkivets åbningstider: Mandag kl.13—16 og 1. lørdag i måneden kl.10—13 i perioden 1. sept. – 30. april. Juli måned er lukket.

Lindevej 45, 4720 Præstø Tlf.: 55 36 31 09,

E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

Arrangementer

Torsdag d. 25. september kl. 19.30 i Bernhards baghus kommer redaktøren af Sjællandske, Henning Gøtz, og fortæller om digteren Ludvig Holstein - som han har skrevet en bog om - og om Langebæk gård

Måske kunne vi lave en Løvfaldstur i Parken ?

Torsdag d. 30 oktober kl 19.30 i Bernhards baghus kommer kunsthistorikeren Asger Thomsen og fortæller om den store maler L.A. Ring .

Torsdag d. 27 november kl. 19 fortæller slægtsforskeren Hans Peter Poulsen om udvandrerne - hvem var de, og hvor blev de af ? Fra midt i 1800 tallet til 1914 udvandrede ca. 10 % af den danske befolkning, hovedsageligt til Nordamerika. Hvorfor udvandrede de, og hvor blev de af ? Vi følger en familie fra Præstø - egnen gennem udvandring og bosættelse i USA.

Arkivernes dag.

Lørdag d. 8. november holder Præstø Lokalarkiv i lighed med landets øvrige arkiver åbent hus. Vort emne er i år 200 året for skoleloven af 1814.

Danmark indførte midt i en politisk og økonomisk krise som det første land i verden undervisningspligt. Der kom anordninger om "Almenskolevæsenet på landet" og "Almenskolevæsenet i Kjøbstæderne".

Vi bruger vore samlinger til at sætte fokus på skolevæsenet i Præstø og omegn så langt tilbage, som vi kan finde materiale i arkivet.

Når 1814 fremhæves som en milepæl i den danske skole og dermed bl.a. læsningens historie, hænger det først og fremmest sammen med den institutionalisering som sker med skolegangen. Det er nu en pligt for forældrene at sikre børnenes undervisning.

1. Verdenskrig, Danmark og Præstø

Hans Chr. Thomsen

Den folkelige begejstring ved krigsudbruddet i august 1914 var stor over det meste af Europa.

”Vi var draget af sted i en regn af blomster, i en beruset stemning af roser og blod. Det store, stærke, højtidelige, det måtte krigen give os. Vi så det som en *mandlig dåd*, en munter ildkamp på blomstrende blodbestænkte enge,” skrev tyske Ernst Jünger.¹

I England, der havde en professionel hær, meldte 500.000 *frivillige* sig på en måned, og dem, der ikke meldte sig, fik hvide fjer af kvinder – tegn på kujoneri.

Krigsbegejstringen fik mange udtryk. Kultursektoren havde *romantisert* den i drengebøger, romaner

m.m. Tyske Thomas Mann så den som en *kulturkamp* – åndens sejr over masserne. Krigen var ligefrem en *national renselse*.² Her lå han på linje med de italienske futurister, der hævdede, at krigen var verdens *eneste hygiejne*.³ Den østrigske filosof Rudolf Steiner så frem til, at et nyt liv ville blomstre frem af ruinerne, og en 15 årig Bertolt Brecht var parat til at ofre sig.⁴

I England propagerede cremen af nationens forfattere - Kipling, Conan Doyle, H.G. Wells – for deltagelse på slagmarken - om end ikke personligt.⁵ Det gjorde danske Thomas Dinesen derimod. På slagmarkerne ”mødtes alle jordens unge mænd i

dette grænseløse storslåede *even-
tyr*.”⁶

Og lad os runde begejstringen af
med den wienske digter Alfons
Petrol:

O, om jeg kunne være i hver
kugle
der glad hvislende hilser et rødt
menneskehjerte
O, om jeg kunde ånde med hver
sabelklinge
der hurtigt som flammen kysser
den hvide menneskehjerne

Ifølge den danske historiker
Claus Bundgård Christensen
skal begejstringen tages med et
gran salt.⁷ Begejstringen var
især et byfænomen, om end be-
gejstringen var fraværende i
mange socialistiske arbejder-
kvarterer, og på landet var bøn-
derne usikre - hvem skulle passe
gården under krigen.

Noget hjalp den udbredte fore-
stilling om, at krigen ville blive

kort – ”ovre inden bladene faldt af
træerne. En festlig skovtur.”⁸

Og i dette mentale klima strømmede
så 6 millioner mænd til de forskellige
slagmarker for at udkæmpe denne
”pragtfulde herlige krig”, som Chur-
chill sagde.

Schlieffen-planen

Tyskerne satte dagsordenen. De på-
regnede en tofrontskrig med Rus-
land i øst og Frankrig i vest. Det
havde de udarbejdet en plan for til-
bage i 1905 – Schlieffen-planen. Den
gik ud på at angribe Nordfrankrig
gennem det neutrale Belgien. Når
Frankrig så var nedkæmpet, kom
turen til Rusland.

I starten så planen ud til at lykkes.
Med i felttoget mod Frankrig var ca.
35.000 dansksindede sønderjyder
bosat i Nordslesvig, som Danmark
måtte afgive til Preussen som følge
af nederlaget i 1864.

Transporten af soldater var en større
sag. Der skulle 11.000 tog til at
transportere de 3.2 millioner trop-
per til fonten. Broerne over Rhinen

blev passeret af 550 tog i timen. For Johannes V. Jensen var det en blændende triumf for den tyske præcision, en trafiksejr.⁹ Først omkring 50 km. fra Paris blev tyskerne stoppet ved floden Marne af franske og engelske tropper. Slaget varede fra d. 5.- 12. september 1914 med tab af 500.000 engelske, franske og tyske soldater.

Dansk neutralitet

Krigen medførte to centrale problemer for den danske radikale regering. Det ene omfattede Danmarks neutralitetspolitik, det andet styringen af markedet.¹¹ Neutralitetspolitikken var en konsekvens af nederlaget til Tyskland i 1864, og dens udførelse var en balancegang på en knivsæg for at

Tysk infanteri under fremrykning i Belgien den 7. august 1914.

”Dermed havde tyskerne tabt krigen. Men det varede 4 år, før det gik op for dem.”¹⁰ Herefter frøs fronten gennem de næste 4 år fast i en 750 km. lang skyttegravskrig gående fra Den Engelske Kanal til Alsace ved den schweiziske grænse.

undgå ensidig støtte til den ene af de stridende parter. Den danske eksport havde de to hovedmodstandere, England og Tyskland, som vigtigste marked. 90 % af eksporten var landbrugsartikler, hvilket var et problem, fordi fødevarer jo så at sige gav de to

krigsførendes soldaterne fødder at gå på.

Det var ikke en let diplomatisk opgave. Udenrigsministeriet argumenterede i Berlin for, at fødevareeksporten til England var en absolut forudsætning for, at England ikke bekæmpede dansk skibsfart. Hvis det skete, ville det ramme importen af bl.a. foderkager og dermed udmagre de danske fødevareleverancer til Tyskland.

Den argumentation accepterede de to lande – indtil videre.

I forlængelse af neutraliteten modtog Danmark i 1917 4.000 krigsfanger fra Østrig-Ungarn og Rusland – altså fra to modstandere. De blev interneret i Horserød

Indkaldelse

Sikringsstyrelsen indkaldte et mandskab på 58.000. På Lolland Falster blev indkaldelsesordren oplæst af borgmester Schultz i Stubbekøbing fra rådhusets trappe. Det blev for meget for ham. Han blev ramt af et ildebefindende og styrtede om.

Værre gik det i Nakskov, hvor skomager Jacobsen faldt død om i Havnegade, da han råbende bekendtgjorde indkaldelsen.¹²

Meddelelsen om mobilisering på Møn skete midt i Masnedsund Slagteris 25 års jubilæum. Alt endte i panik. Der blev kaos i leveringen af grise. Man troede, at tyskerne omgående ville tage alt i staldene, så grise i alle størrelser blev straks sendt til slagtning. Derfor blev der hurtigt mangel på flæsk.¹³

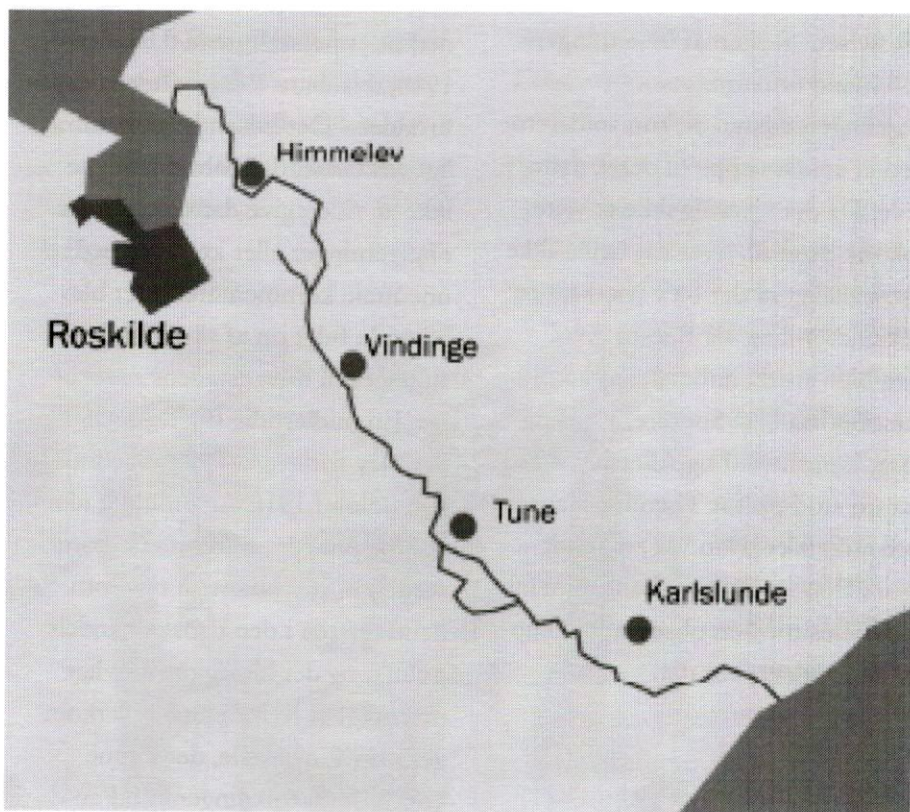
27 mand blev indkaldt til flåde- og kystartilleriet. Allerede en time efter indkaldelsen kl. 10.30 ”futtede Biler og Motorcykler øster- og vesterpaa.” Alle mødte dog ikke op. En fisker fra Nyord skulle først i land, og en elektricitetsbestyrer skulle lige skaffe en erstatning, så lokalsamfundet ikke skulle ”sidde i Mørke i Aften.”¹⁴

Forsvaret

I 1915 kom bevillingerne til et 22 km. befæstningsanlæg fra Køge Bugt over Tune til Roskilde Fjord. Anlægget kan i øvrigt beses i en udstilling

på Mosede Fort museum, der netop er åbnet i år. Her kan man se soldaternes hverdag, pressens forhold, udenrigsminister Scavenius balancegang mellem tyske og britiske krav, hjemmefrontens udfordringer m.m.

Efter tysk krav blev der udlagt minespæringer for at forhindre engelske manøvrer i dansk farvand.¹⁵ Det medførte tragiske ulykker, som da damperne Maryland og Christian Broberg sank i Nordsøen efter en minekollision i august 1914.¹⁶ Eller

som i september 1916 hvor den svenske damper "Johan Egilberg" var på vej til København. Den havde kun lods gennem Smålandshavet, og i det dårlige vejr kom den ud af kurs. I Køge Bugt røg den ind i et minefelt med en enorm eksplosion. Skipper kom nogenlunde til kræfter, medens hans kone havde fået alvorlige kvæstelser. Resten af besætningen på 8 mand omkom.

Regeringen udstyrede kun soldaterne med et enkelt tæppe til deres nattesæde. Da det viste sig ikke at være nok, fik de et til. Det var heller ikke tilstrækkelig, så der blev iværksat en folkeindsamling via Præstø Avis. Den blev stærkt anbefalet af kendte personer fra bl.a. Snesere, Vordingborg, Jungshoved og Allerslev. Fra Præstø stod pastor Theodor Hansen som anbefaler. Han var en kendt figur i Præstø, ligesom hans iøjnefaldende hus med en observationskuppel på Lindevej var det.

Censur

Omkring 1. Verdenskrig udkom der ca. 150 forskellige dagblade. 70 % af landbefolkningen abonnerede på en lokal avis, og i provinsbyerne holdt helt op til 90 % et dagblad.

Hvad der måske er mindre kendt, er statens censur af aviserne under krigen. Udenrigsministeriet havde nedsat et pressebureau d.3. august 1914, dvs. bare 3 dage efter krigsudbruddet. "Det udsendte et hemmeligt cirkulære, der påbød bladene ikke at videregive danske militære efterretninger eller komme med uneutrale kommentarer. Det blev løbende fulgt op af skriftlige henstillinger til hovedstadens redaktører. En midlertidig lov fra 1915 – der blev forlænget fire gange indtil den udløb i 1918 – gjorde det ulovligt for pressen at fremsætte kommentarer, der kunne så tvivl om neutraliteten i den danske handelspolitik, og det blev gjort ulovligt offentligt at fremsætte bemærkninger i skrift eller tale, der kunne "ophidse Befolkningen mod en

Krigsførende Nation” (Lov af 17. juli 1915).”¹⁷

Præstø Avis

Fra dag et fyldte krigen godt i Præstø Avis. Halvdelen af den daglige 4 siders Avis var spækket med informationer fra telegrambureauer

om krigens gang, ligesom der var korte portrætter af de ledende officerer nationalt fordelt med de engelske generaler Douglas Haig og John French, franske Joseph Joffre, tyske Friederich Moltke osv. Journalistikken var sat med krøllede bogstaver, annoncerne med latinske.

De danske soldater var udstationerede på gårde - her på en gård ved Tunestillingen

Med indkaldelsen af de mange soldater fulgte en forsurening i den lette ende mellem civile og forsvaret: ”En hyppig vejfarende i Præstø Amt klager således over, at han, naar han møder Soldaterne, maa køre midt imellem Kolonnerne, skønt der i Politivedtægten staar, at alt skal vige til Højre. Vedkommende spørger derfor, om Militæret da ikke er pligtig til at rette sig efter Politivedtægten.”¹⁸

Mere almindelige sager var der utallige af som her, hvor en menig ved Masnedsund Brovagt fik 5 dages mørk arrest på indskrænket kost for at have røget tobak ved dynamitskuret ved Masnedsund.”¹⁹

At tingene kunne eksplodere i mere end en forstand, var helt sikkert. Den danske neutralitet var ikke alene bestemt i Danmark, men også af de krigende, der skulle acceptere den. Det gav usikkerhed om, hvor-

vidt Danmark nu ville undgå at bli-
ver inddraget i opgøret mellem de
europæiske stormagter.

Datidens religiøse følelser er iøjne-
faldende. Gudstjenesten havde om
søndagen deltagelse af 40-60 men-
nesker, og Indre mission – 20-30
aktive medlemmer. Præstø Avis
havde tilbagevendende indlæg, der
kiggede fremtiden i kortene via en –
om man så må sige - støjfri forbin-
delse til det høje bl.a. som denne fra
d. 21. august 1914:

Og stol saa kun paa, at Alkærlighe-
dens Gud

os alle vil føre af Trængselen ud
af Krigens rædsel og Fare

Det lykkedes som bekendt bl.a. med
hjælp af den radikale udenrigsmini-
ster Erik Julius Christian Scavenius.
Dagen før havde Cecilie Andersen
rimet sig frem til at:

Oh, Herre, vi da stole paa
At du her altid med os gaa
Saa er Landet ej for liden

Om det skulle med i Striden

Ikke overraskende opfordrede Det
Danske Afholdsselskabs Landsfor-
bund gentagne gange til – de alvor-
lige tider taget i betragtning – at af-
stå fra al indtagelse af alkohol.²⁰

I underholdningsbranchen blev san-
gen ”Mor! Er det Mor?” (Soldatens
sidste syn) et hit i 1915.²¹ Den kan
høres på YouTube. Sangen henter
sprog fra bl.a. gravmæler a la Sov
sødt, Hvil i fred osv., og den er med
sin tydelige sentimentale vibrato et
interessant lille stykke dansk menta-
litetshistorie.

Grundlovsbrud?

Men der var alvorligere ting på vej.
I januar og februar 1915 kom der et
bombardement af indlæg i Præstø
Avis - Venstres lokale avis. Et ind-
læg mente, at man burde anlægge
sag mod regeringen for grundlovs-
brud, et andet at den brugte illegi-
tim magt overfor bønderne, et tred-
je at den ikke havde vist rettidig
omhu osv.²²

Hertil kom, at den socialdemokratiske presse skrev, at bønderne ikke bare sad på flæsket, men også tjente kassen på det.

Hvad var der gang i?

Regeringen

Den radikale regering under ledelse af Zahle handlede hurtigt ved krigens udbrud. Foderstoffer og gødning var nødvendigt til et landbrug, der stod for 90% af den danske eksport. Det kunne blive en katastrofe både for im- og eksporten, hvis skibstransporten blev ramt, og det var en reel mulighed med den engelske blokade af Tyskland. Og priserne steg og steg under krigen, bl.a. fordi skibene tog øgede priser på grund af faren ved at sejle.

Allerede 7 dage efter krigsudbruddet vedtog regeringen en prisregulerings- og en udførelseslov, der skulle sikre vareforsyningen til hjemmemarkedet.

Loven gik igennem uden den store modstand. Fra landboforeningernes delegeretmøde i november 1914 hed

det f.eks. under stærkt bifald: »Naar Danmark er ude for den svære Søgang, saa er det Landbruget, der skal klare Pynten»²³

Ved indgangen til 1915 var det slut med forbrødringen. I december kom der en lov om maksimalpriser på rug. Det udløste voldsomme protester i landbrugskredse, der derved blev forhindret i at kapitalisere rugen til stigende priser. Det var det, som kom til udtryk i Præstø Avis i en række indlæg i januar 1915.

Dermed sluttede de statslige tiltag dog ikke. De voksede og voksede. Der kom forbud mod at bruge rug og hvede til dyrefoder, brødkorn skulle males grovere, så der blev mere mel pr. kg korn, rugmel skulle iblandes 10% bygmel, brødkorn måtte ikke bruges til spiritusfremstilling. Der kom rationering af brød, sukker, svinekød, smør, ris og kaffe. I foråret 1917 overtog staten formidlingen af hele landets kornbeholdning.

Trods tiltagene steg priserne alligevel under hele krigen 16 % -18 % om året.

Udsatte grupper fik tilskud fra det offentlige, kommunerne fik ret til at afvise urimelige huslejeforhøjelser, der kom folkekøkkener.

Marie Hjelmer

Alt dette ramte naturligvis også Præstø, der på det tidspunkt havde omkring 1.500 indbyggere. Det radikale Venstre havde flertallet i byrådet fra 1913-20, det bestod af 9

medlemmer. Borgmesteren var regeringsudnævnt – for sidste gang i øvrigt. Den næste borgmester udgik af flertallet. Den privilegerede valgret blev afskaffet i 1908.

De stigende priser ramte naturligvis de resurssvage særlig hårdt. Her havde de hjælp i Byrådet af bl.a. den Radikale Marie Hjelmer, der havde et stort hjerte for socialt udsatte grupper. I maj 1915 argumenterede hun eksempelvis for at Fredshjem, der var et hjem for ”ikke fuldt normale kvinder”, skulle have lidt hjælp. Det fik de, selvom Thorvald Larsen mente, at der måtte være grænser i sådanne sager. De fik 10 kr. I januar 1916 bevilligede Byrådet 20 kr. til ”Kirkelig forening for vildfarne børns redning.”

Hun var den første valgte kvinde i Byrådet sammen med partifællen husmand Emil Rasmussen.. Valgkampen havde været kompliceret, men ved valget i 1909 kom hun ind godt hjulpet af

”Kvindevalgretsforeningen for Præstø og Omegn”, der et par år

før var blevet stiftet på Frederiksminde. Ved valget i 1909 var foreningen vokset til 225 medlemmer, og det var mange i en købstad med 591 stemmeberettigede borgere ved byrådsvalget.

Marie Hjelmer sad i Byrådet frem til 1919, hvor hun forlod Præstø. Hun gjorde sig gældende i fattigudvalget, alderdomsudvalget, skolekommissionen og tog initiativ til en folkebogssamling, der siden blev til Præstø bibliotek.

Krigen ramte også byen på andre områder. Kullene blev rationerede, gasværket lukkede i perioder, togdriften blev indskrænket, skibsdriften svandt ind til en tredjedel i forhold til før krigen.²⁴

I slutningen af krigen var Storm P på Præstø-besøg, og måske har han opmuntret de forsamlede med: ”da denne sag kan ses fra flere sider, vil jeg bede de tilstedeværende om at sætte Dem i en rundkreds.”

Historikernes krig

I de sidste 20-30 år har historikerens vinkel på de to verdenskrige ændret sig væsentligt. Fra at være skildringer af forskellige slag, af krigens årsager og statistiske opgørelser af militære og civile tab, skildres krigen i stigende grad set nedefra dvs. fra menige soldaternes synsvinkler. For at nævne nogle eksempler er der: f.eks. Claus Bundgård Christensens ”1914 – 1918. Danskere på Vestfronten” om de ca. 35.000 dansksindede fra Slesvig, der deltog i krigen”. Henrik Jensens ”Ofrets Århundrede”, der bl.a. har en rystende skildring af behandlingen af soldater med granatchok – de blev bl.a. brændt med cigaretter i munden. Adam Hoscilds ”Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918” om soldater som kanonføde i et industrielt masse mord – ved voldsomme bombardementer kunne soldaterne miste forstanden i løbet af nogle få timer og blev sendt bagud ”i en tilstand af lallende hjælpeløshed”.²⁵ Inge Adriansens

”Øjenvidner 1914-1918”, der har slesvigske soldaters egne beretninger i centrum.

Skyttegravsparfume m.m.

Skyttegravene gav naturligvis læ for kugler og granater, men det gjaldt om at holde hovederne nede på grund af snigskytter. En canadisk soldat blev eksempelvis dræbt af en snigskytte 5 minutter før våbenhvilen.²⁶

Skyttegravene kunne også være et helvede som i det våde Flandern,

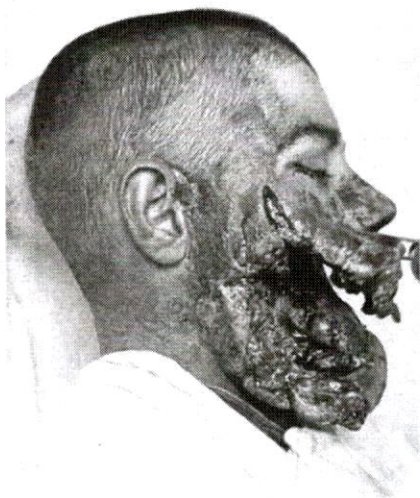
hvor soldaterne kunne stå i vand til knæene, og i de vandfyldte granathuller døde soldater i hobetal.

Stanken var massiv. Når en granat eksploderede i skyttegraven eller nær den, faldt der en regn af findelte rådne lig og indholdet af latrinerne ned over soldaterne – skyttegravsparfume kaldte en det. Og om natten var der rotterne, som åd sig store og fede i de mange lig. Men værst var lusene, der ikke var til at slippe af med.

Haigs forgængere mente, at ”Indførelsen af maskingeværet har efter generalstabens mening ikke ændret ved det universelt anerkendte princip om, at det, der i sidste ende gør udslaget, er, når et overlegent antal bajonetter går løs på fjenden.”

En tysk beretning skildrede et engelsk angreb sådan: 10.000 ”britiske soldater rykkede frem i 10 kolonner, hver på omkring 1.000 mand, der marcherede fremad, som gennemførte de en øvelse på en eksercerplads. Aldrig havde maskingeværerne haft så ligetil en opgave ... med gloende tromler ... fejede de frem og tilbage over fjendens rækker; et maskingevær affyrede 12.500 skud den eftermiddag. Man kunne se fjenden falde i hundredvis,

bogstavelig talt, men de fortsatte med at marchere.”

Det var ikke et enkelttilfælde. Manglen på gennembrud – der faldt i gennemsnit i hele krigen 9.000-10.000 dagligt i den 1.600 dage lange krig – blev omformuleret til, at der var tale om nedslid-

ningsslag. Dem, der havde flest soldater, ville vinde i det lange løb, og nedslidning var et andet ord for antal døde.

Skildpaddesuppe til generalen

De højere officerer i den engelske hær under 1. Verdenskrig rekrutteredes fra overklassen, og de var godt vant – også i felten. General Haig havde som så mange andre tjent sine sporer i kolonierne. Under et felttog i Sudan fik han hjemmefra sendt marmelade, dåsefrugt, kakao, grøntsager, kuller på

dåse, tunge, kiks, noget rhinskvin og en flaske cognac. Og han fik også sit silkeundertøj, der sammen med andet blev transporteret på tre kameleer, fire heste, et æsel, en ged (til at malke). Og der var en kok, en kamertjener og forskellige tjenestefolk til at passe dyrene m.m..

I en kolonikrig i Sudan i 1898 lærte han effektiviteten af det ny Maxim maskingevær at kende. Det kunne afgive 500 skud i minuttet, og var dødbringende overfor angribende stamme-krigere. I et slag

blev de blev slået i et blodbad i et antal af 10.800 døde og 16.000 sårede.

Winston Churchill, der spiste et solidt måltid umiddelbart før slaget, skrev: "Det var ligesom frokosten inden et væddeløb". Efter slaget blev Union Jack hejst, de imperiale

tropper råbte tre hurraer for dronningen, og General Kirchner fælde- de en tåre, medens regimentor- kesteret spillede "Abide witht me" (Vær du mig nær")

Briterne mistede 48 mand.²⁷

Livsformen tog de med sig under 1. Verdenskrig – men ikke erfaringen

med maskinge- værerne, som vist. De var især effektive overfor barba- rer og en halv- civiliseret fjen- de.

I Frankrig hav- de Haig beslag- lagt et slot nær sit hovedkvar- ter, der lå i

middelalderbyen Montreuil. Her kom en strøm af besøgende – kon- gen, politikere, pressefolk, militær- folk, civile – heriblandt en kendt kvindebedærer, hvilket fik en gene- ral til beklage sig til Haig: "Der er

for mange sko

hild sendte

en fin 94 år gammel cognac. Og det blev ikke ved det. Rothschild sendte vedvarende foie gras, frisk fisk og lammesteg.

En tennisbane manglede der heller ikke, og i officersklubben spillede et ragtimeband, medens kunderne blev betjent unge servitricer klædt i kaki-strømper, nederdele og sløjfer i håret. Hans dagligdag startede med en spadseretur i slotshaven efterfulgt af en ridetur på et par timer ledsaget af

adskillige adjutanter og en eskorte med flagrende vimpler.

Afstanden mellem klasserne

Det engelske klassesamfund fortsatte altså på Vestfronten, men sammenhængen det udfoldede sig i, var unægtelig anderledes. Afstanden mellem de to klasser kommer cho-kerende til syne, som når Haigs egen præst mente, at man sørgede for meget over de døde, og Haig fulgte

op med ”Tre års krig og tabet af en tiendedel af nationens mænd er ikke for høj en pris at betale i så stor en sags tjeneste.” For ham selv var den høje sags tjeneste ikke tilstrækkelig til at besøge hospitaler. Det ville gøre ham fysisk syg, har hans søn fortalt.

Et tab på 44.000 allerede på et slags anden dag kommenterede Haig med: ”Dette kan ikke betragtes som alvorligt.”²⁸

Korporal Albert Rochesters vinkel var en anden. Han skrev en epistel og valgte Daily Mail i London, fordi han var særlig irriteret på avisens korrespondent, der bl.a. skrev om ”kærligheden og kammeratskabet mellem officerer og menige”.

Han skrev: ”I infanteriet er mindst 60.000 mand (3 hele divisioner) beskæftiget som tjenere ... hver eneste general, oberst, major, mange kaptajner og løjtnanter har hest og hestepassere ... hvis man foretog en optælling af de oppassere, rideknægte, opvartere, tjenere ville man finde ud af, at godt en halv million mand

udfører opgaver, som ikke er nødvendige for at vinde krigen.”

Korporalen bad om, at officererne fremover selv pudsede deres støvler, hentede egen mad og barbervand. Brevet blev standset af militærcensuren og Albert Rochester fik en krigsret på halsen. ”Jeg skal knække Dem helt ind i sjælen”, sagde den kommanderende general. Rochester fik 90 dage i spjældet, tyndearbejde og en times stropetur hver morgen og eftermiddag med fuld oppakning i hurtigmarch.

Præstø

Præstø slap med indkvartering af soldater i bare en måned. I midten af 1915 kom 19. bataljon til byen, hvilket skabte en del murren. Soldaterne selv var overordentlig tilfredse. Det hang måske sammen med, at de var blevet indkvarteret på Antonii bryggeriet. Værre var et brag ved Femernbelt senere på året, der var så voldsomt at døre og vinduer sprang op i Rødby. Ingen vidste hvad det handlede om, men man

talte om, at det måske var tyskerne, der havde skudt på en engelsk ubåd. Samme år havde tyskerne genoptaget den uindskrænkede ubådskrig, og USA var indtrådt i krigen. Det medførte et eksportforbud mod Danmark, og fra oktober 1917 indstillede England også sin eksport. Kun kuleeksporten fortsatte dog i reduceret omfang. Øget samarbejde mellem de nordiske lande hjalp dog noget på situationen.

I Slesvig kæmpede 36.000 dansksindede på tysk side i krigen, og Præstø iværksatte en indsamling til de efterladte familier, og en enkelt digtede:

vi tiggede om råd i den lange nat
da hørte vi svaret, en ordets skat:
O, bed kun – I kan bede dem hjem

Men ellers gik dagen og årene sin rolige gang. Spejderne sendte et telegram til prinserne i forbindelse med deres konfirmation og fik svar allerede dagen efter, og kongen var kommet oven senge efter en sygdom. ”Landbrugsforeningen for

mindre landbrugere” var nogenlunde tilfreds med tiderne. Og i avisen kunne man se et tilbud om en gratis bog, hvor man kunne lære at tvinge andre til at adlyde sig – ”uanset udseende”, og det blev debatteret om det nu var runkelroerne, der er skyld i den megen lokale mund og klovsyge. Tolderlunds isenkramforretning averterede med en kopatte-kanyle, der forhindrede trepattethed, og den var med kongeligt dansk patent. Vejene i datidens Præstø var ikke stærkt befærdede, og man skulle ansøge sognerådet om lov til at køre på sognets biveje om natten – hastighedsbegrænsningen var på 15 km. i timen. Det var der en chauffør fra Vordingborg, der ikke overholdt. Det fik han en bøde på 15 kr. for. Værre var det med betleri. Det var forbudt. Alligevel tiggede to mænd i byen og blev idømt tvangsarbejde i henholdsvis et år og 189 dage. Dem, der havde penge, var der sørges godt for. De kunne f.eks. købe: saltede helleflynder, tørrede abrikoser, lammelår, bornholmske spe-

geild, ålejern, trækufferter, ligkister i forskellige størrelser, afholdsportvin, Danolit koldvandsmaling, og remfedt.

At livet jo skulle gå videre, var der også sørget for. På et årligt hingstesku kunne man erhverve hingsten Bramhope King, der var kendt for sine gode bevægelser.

Mod slutningen af krigen dukkede den spanske syge op. Den slog 20

millioner mennesker ihjel i hele Europa – altså flere end der døde i krigen. Den dukkede også op i Præstø og omegn. Den 27. oktober 1918 lukkede biblioteket på grund af den spanske syge, og det var lige kommet i gang. Det åbnede en gang om ugen i 1 time og havde 1.400 bind til udlån.

Desværre er det ikke lykkedes at skaffe tal for, hvor mange der blev

Kæmpedamernes Dronning den skønne Viola

forevises til Fiskerifesten i Præstø
Søndag d. 25. Juli.

Har en Vægt af ca. 400 Pund.

Frøken Viola udlover en Ducør af 500 Kr. til den Kæmpedame, som kan maale sig med hende i Legemsbygning og Vægt. Hun er som en Solstraale over dem alle, alt er saa velformet: Hoved, Hals, Arme og Ben. Alt staar i den skønneste Harmoni. Frk. Viola er den eneste Kæmpedame, som kan fremvise saa tykke Ben, at hun som Strømpebaand maa bruge et almindeligt Livbælte, hvilket hun viser for Publikum i hver Forestilling. Frk. Viola har faaet 1. Præmie i en Skønhedskonkurrence i Stockholm og bærer derfor med Rette Navnet

Kæmpedamernes Dronning.

ramt af den spanske syge i Præstø, og hvordan det gik dem.

Granatchok

Det er naturligvis altid let at være bagklog, men alligevel kan opfattelsen og behandlingen af soldater med granatchok virke ejendommelig jf. vilkår som disse: Ved slaget ved Somme i juni 1916 blev der den første uge affyret 1.5 millioner granater, og på en time – gentager en time – omkom 20.000 soldater og 40.000 blev sårede alene på den engelske side. Da slaget var færdig efter 5 måneder var der 150.000 omkomne. Ved slaget ved

Paschendale i 1917 blev der affyret 4.5 millioner granater.

Trykbølgerne fra granaterne var så voldsomme, at de forvandlede hjer-
nen til grød. Gasangreb fremkaldte vand i lungerne, så soldaterne druknede i deres egen krop. 60.000 kom hjem med ødelagte ansigter.”²⁹ Og der er en oplevelse som denne:

”Lugten af forrådnelse er gennemtrængende, millioner af fede spyfluer svirrer i luften ... Den sønderpløjede slagmark er gruopvækkende. Mellem de levende forsvarere lå de døde. Da vi begravede i skyttehuller bemærkede vi, at de lå i flere lag

ovenpå hinanden. Det ene kompagni efter det andet var blevet mejet ned”³⁰ osv. osv.

Der var rigelig grund til at blive skør i sådan en skør verden. Som en pilot i det belgiske flyvevåben lakonisk sagde: ”At blive beskudt er dårligt for nerverne.”³¹

Hvordan skulle man nu forholde sig til de 80.000 registrerede tilfælde af granatchok - soldater med hysterisk stumhed og blindhed, lammelser og grusomme tics, hukommelsestab og alle mulige udgaver af ”dårlige” nerver.

Så længe det var muligt fastholdt hærledelsen, at der hos menige var tale om sindssyge, noget arveligt, eller noget soldaten havde drukket sig til. Det ændrede sig, da hærens yngre officerer også blev ramt – dobbelt så mange som menige. Officerernes granatchok blev diagnosticeret som neurasteni - psykisk nervøsitet eller fysisk træthed.

Diagnosticeringen skyldtes oprindeligt den amerikanske læge G.M. Beard, der kaldte den en ”amerikansk nervøsitet”. I Danmark tog overlægen på kommunehospitalet Knud Pontoppidan den

til sig og forklarede den bl.a. som resultat af den voldsomme urbanisering.

Lægerne diskuterede i fagblade, om der var tale om fysiske skader som resultat af de mange eksplosioner. I 1916 blev der dog peget på,

at granatchok også kunne have psykiske årsager – angst æder sjæle. For militærets læger handlede det ikke om at helbrede, men om at få sendt soldaterne tilbage til fronten. En læge låste soldaten inde i et rum og sagde: ”Jeg har ikke lyst til at gøre Dem ondt, men om nødvendigt vil jeg gøre det.”³² Derefter gav han ham stød i svælget indtil ofret kunne gentage de bogstaver lægen beordrede ham til”. Lægen, Yelland, mente dybest set, at pati-

enten selv var skyld i miseren. Hvis angsten for lægen var større end angsten for skyttegravene, var meget vundet.

Den behandling gik ikke med officerer. Til dem brugte man samtalerapi og hypnose.

Freud mente generelt, at der var tale om ”en ubevidst interesse hos soldaten for at trække sig tilbage fra den aktive tjenestes krav, som var farlig eller krænkende for hans følelser.”³³ Tilbagesendingen lykkedes

i nogle tilfælde, men tilbagefaldene var store. Helt op til 10 år efter krigen var 41.000 i behandling for grænatchok.

Lad os afslutte krigen med en konflikt fra den lette ende: I et krigsfangetog stødte en tysk og fransk professor sammen i et kæmpe skænderi. De to herre farede i totterne på hinanden, da de blev uenige om brugen af konjunktiv i tidlig provencalsk digtning.³⁴

Det er ikke altid, at dialog løser problemer.

Fodnoter

1. Ernst Jünger: Stålstormen s. 9
2. Adam Hochschild: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918 s. 127
3. Nils Arne Sørensen: Den store krig. Europæernes første verdenskrig s. 67
4. Florian Illies 1913. Århundredets sommer s.47 og 169
5. Adam Hochschild: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918 s. 177
6. Thomas Dinesen: No Mans Land” s. 8
7. Claus Bundgård Christensen: 1914 – 1918. Danskere på Vestfronten s. 23
8. Erling Bjøl: Vor tids kulturhistorie bd. 2 s.13
9. Martin Zerlang: 1914 s. 92
10. Erling Bjøl: Vor tids kulturhistorie bd. 2 s.12
11. Bo Lidegaard: Overleveren. 1914-1945. Dansk udenrigspolitisk historie bind 4 s. 57
12. <http://www.clemmesen.org/articles/Nedslidningen.pdf>
13. Kirsten Lütchen-Lehn: Hundrede år med Møen s. 32
14. <http://www.clemmesen.org/articles/Nedslidningen.pdf>
15. Kronik i Politiken af Hans Branner d. 5. august 2014
16. Præstø Avis, Ekstranummer 23. august 1914
17. <http://www.clemmesen.org/articles/Nedslidningen.pdf>
18. <http://www.clemmesen.org/articles/Nedslidningen.pdf>
19. <http://www.clemmesen.org/articles/Nedslidningen.pdf>
20. Præstø Avis 1. og 8. oktober 1914
21. Mor! Er det mor. (Soldatens sidste syn) <https://www.youtube.com/watch?v=bkp-V4Z0g2k>
22. Præstø Avis 1915 d. 2. januar, 8. januar, 11. januar (Folketingsmedlem medlem B. Th. Nielsen), 14. januar, 24. og 25. januar m.fl. Nielsen søgte juridisk bistand, der afviste, at der skulle være tale om Grundlovsbrud.
23. Merete Bo Thomsen: Anders Nielsen og Landbrugsrådet af 30. august 1915
24. Klavs Holm: Vækst og idyl. Præstø i 1900-tallet s.31 ff (2003)
25. Adam Hochschild: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918 s.280

(2014)

26. Lars R. Møller: Snigskytter s. 122 (2013)

27. Adam Hochschild: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918 s. 34 f

(2014)

28. Adam Hochschild: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918 s. 244

(2014)

29. Fra DRK: 12 timer med Krig nr. 1 den 6. september 1914

30. Ernst Jünger: Stålstormen s. 329 (2012)

31. Peter Englund: Kampens skønhed og gru s.417 (2009)

32. Henrik Jensen: Ofrets århundrede s. 207 (1998 og 2002) En ny-klassiker.

33. Henrik Jensen: Ofrets århundrede s. 210 (1998 og 2002)

34. Peter Englund: Kampens skønhed og gru s. 43 (2009)

Bøger m.m.

Berntson, Lennart m.fl: Europa 1800-2000 (2003)

Bjøl, Erling: Vor tids kulturhistorie bd. 2 (1978)

Branner, Hans: Kronik i Politiken d. 5. august 2014:

En fransk militærattache skrev om mineudlægningen: »Jeg har siden haft besøg af prins Georg (Chr. X's fætter) med en meget fortrolig meddelelse, som kongen af Danmark ønsker viderebragt til kong Georg, gående ud på, at Danmark tilsyneladende vil indvilge i at minespærre Store Bælt, men de udlagte miner vil ikke være armerede (HCT de var nu minerede). Dette er den danske regering uvidende om. Helt i overensstemmelse med regeringens og flådechefens syn havde englænderne den opfattelse, at Danmark i militærstrategisk henseende lå inden for tysk interesse-sfære; og ligesom senere i tiden op til Anden Verdenskrig indgik det ikke i de engelske overvejelser at komme Danmark til undsætning i tilfælde af en tysk besættelse. Konklusionen er altså her, at England var parat til at acceptere et dansk ja til mineudlægningen - også selv om minerne var armerede.

Dette tidlige eksempel på, at kong Christian X - trods parlamentarismens indførelse i 1901 – ikke følte sig forpligtet til at bøje sig for Folketingets flertal og de beslutninger, der havde deres rod heri, blev først afsløret i begyndelsen af 1970'erne under efterforskning i de engelske arkiver. Men når kongen endte med at blive så central en beslutningstager, vidner det om, at vi er tilbage til en tid, da demokratiet endnu ikke var tilstrækkeligt rodfæstet

Christensen, Claus Bundgård: 1914 – 1918. Danskere på Vestfronten (2009)

Englund, Peter: Kampens skønhed og gru (2009)

Bogen følger en række individuelle europæiske soldaters kamp under krigen – bl.a. Kresten Andersen fra Sønderjylland

Hochschild, Adam: Aldrig mere krig. Loyalitet og modstand 1914-1918(2014)

Raahauge, Ander skrev i Kristelig Dagblad d. 29. august 2014: Med historiefilosofiske argumenter støttede de tyske intellektuelle gerne politikerne i den tanke, at det

var Tysklands ret at ekspandere, få en plads i solen med kolonier og komme ud af sit indelukke mellem de gamle stormagter.

Den purunge tyske nation, stiftet ved de tyske staters samling i 1871, led tilsyneladende allerede op til 1914 af den sære klaustrofobi, som senere skulle plage Hitler, når han forlangte lebensraum. Og man anførte nationens unge alder som grund i sig selv til at føre krig. Man havde ungdommens ret til at gøre territoriale krav gældende.

Vandringen fra land til by omkalfatrede nationen på rekordtid. Ved Rhinen skyder Ruhr-området storbyer op på bare tre år bogstaveligt talt af den bare mark. De østprøjsiske landsbyer drænes for indbyggere hertil. Af samme grund var det ikke bare åndelige værdier, man følte gik tabt.

Pudsigt nok pulserer denne strømning også gennem den mellemliggende nazisme. Hele helsebevægelsen og dens tilbagevendende til naturens helende kræfter opstår her i 1890'erne. Den fortsætter under nazismen. Hitler var ikke for ingenting vegetar, og hans landbrugsminister, Darré, var teosof og ønskede at udlægge al landbrugsjord til biodynamisk dyrkning.

Allerede i 1880'erne dukkede de første grupper op, som trak sig tilbage fra de fremmedgørende storbyer til kollektiver på landet. De så virkelig ud som moderne hippier, når de kom ind til byen i bare tæer, kjortel og langt hår. De så sig selv som avantgarden. Flere af dem skulle langt senere blive medlemmer af nazipartiet.

Holm, Claus: Vækst og idyl. Præsto i 1900-tallet (2003)

Illies, Florian: 1913. Århundredets sommer (2013)

En bog om året før 1. Verdenskrig med fokus på hvad en europæisk kulturel elite tænkte og gjorde - Thomas Mann, Sigmund Freud, Gabrielle 'Coco' Chanel, Josef Stalin, Albert Einstein, Franz Kafka m.fl. En spændende bog.

Jensen, Henrik: Ofrets århundrede (1998 og 2002) En ny-klassiker.

Jensen, Henrik: Krigen. 1914-1918 – og hvordan den forandrede verden (2014)

Jünger, Ernst: Stålstormen (2012)

Bent Blüdnikows skrev bl.a. i en anmeldelse af Stålstormen i Berlingske Tidende 12. januar 2012:

Ernst Jünger var i sagens natur en kontroversiel forfatter uden for Tyskland. Hans selvbiografiske fortælling om Første Verdenskrig, fik man at vide, var præget af nationalisme og krigsliederlighed. Han var højrefløjens foretrukne forfatter og det blev sagt, at nazisterne elskede hans bog og at han selv som nationalrevolutionær indpisker var med til at omstyrte Weimar-republikken.

Nu foreligger romanen på dansk med titlen »I stålstormen« og en meget indsigtfuld efterskrift af bogens ene oversætter. Adam Paulsen. Den tekst, der danner baggrund for oversættelsen, som også Henrik Rundqvist har bidraget til, er Ernst Jüngers sidste version, for han omarbejdede romanen mange gange og i visse perioder var nationalistiske og ekstreme politiske formuleringer mere prægnante end i den foreliggende bog.

Så med de forbehold man derfor må tage, så er der tale om en afskyvækkende og samtidig frygtelig inciterende tekst, der fremstår som et troværdigt dokument over, hvordan en tysk soldat må have oplevet krigen med de ideologiske forudsætninger, han nu engang havde.

Lidegaard, Bo: Overleveren. 1914-1945. Dansk udenrigspolitisk historie bind 4 (2003)

Lütchen-Lehn, Kirsten: Hundrede år med Møen (2006)

Møller, Lars R. Møller: Snigskytter (2013)

Steinberg, Jonathan: Bismarck (2012)

Strachan, Hew: Første verdenskrig (2014) Et hovedværk

Sørensen, Nils Arne: Den store krig. Europæernes første verdenskrig (2014) Der er et afsnit om Danmark

Thomas Dinesen: No Mans Land (1929)

Zerlang, Martin: 1914 (2014)

Weber, Thomas: Hitlers første verdenskrig (2012)

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Fmd. Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19, 4720
Præstø. Tlf. 5599 6016. E-mail:
overyc@post.tele.dk

Arkivleder Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19,
4720 Præstø. Tlf. 5599 6016.
E-mail: overyc@post.tele.dk

Kasserer Ole Sørensen, Ronesbanke 12 a 4720
Præstø Tlf. 5599 1173. E-mail coksc@adr.dk

Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen, Spurvevej 9,
4720 Præstø. Tlf. 5599 1755, E-mail:
beum@dbmail.dk

Styrelsesmedl. H.C. Hemmingsen, Fasanvej 6,
Præstø, Tlf.: 5599 2416,
E-mail hcnaebbet@hotmail.com

Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen,
Egestræde 3, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf.: 5599 1494. Mobil: 4241 7651. E-mail:
hctka49@gmail.com

Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening)
Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge.
4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Bente Clemmesen Adelgade 73f, 4720 Præstø.
Tlf. 5599 1996. E-mail: Clemmesen@ny-
post.dk

Birgit Olsen Næbvej 20, 4720 Præstø. Tlf.:5599
1904. E-mail: bo-co@dbmail.dk

Lokalhistorisk forening For Præstø

Fmd. Dorte Worsøe, Faksevej 8, 4720
Præstø. Tlf. 26233724
E-mail: lystskovhuset8@gmail.com

Næstfmd. Ole E. Hansen, Ved Gadekæret
2, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf. 5599 1464. E-mail:
ole_e_hansen@live.dk

Kasserer: Søren Jørgensen. Lindevej 44 1.
4720. Præstø. Tlf.: 5599 2080. E-mail.: sore-
nerikjorgensen@gmail.com

Best.medl: Bendt Nielsen. Lundegårdsvej
23A. 4720 Præstø.Tlf.: 5599 3423.
E-mail: nielsenbendt@gmail.com

Best.medl: Birthe Taanning Ny-
strøm. Klosterbakken 23. 4720 Præstø
Tlf.: 38345832.. E-mail: bita-
nyd@g.mail.com

Best.medl. & Redaktør af ”Præstø Lokalhi-
storie”: Hans Chr. Thomsen, Egestræde 3,
Skibinge. 4720 Præstø Tlf.:5599 1494. Mo-
bil: 4241 7651. E-mail: hctka@mail.dk

Suppl. Inge Knudsen, Jernbanevej 14 st.tv.,
4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.
E-mail: wesse@lic-mail.dk

